

ПОЧАТКОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ: ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Повномасштабна війна в Україні істотно змінила зміст професійної діяльності соціального працівника. Сьогодні він працює не лише з традиційними соціальними проблемами, а й із наслідками бойових дій, втратою житла, травматизацією, евакуацією, потребою в екстреному реагуванні, перенаправленні до інших служб та координації допомоги в громаді. Дослідження української соціальної освіти в умовах війни показує, що заклади вищої освіти вже адаптувалися через онлайн- і гібридне навчання, тимчасові освітні рішення та посилення громадоорієнтованої місії, однак проблема відповідності підготовки новим безпековим викликам залишається актуальною [14].

У цьому контексті особливої уваги потребує питання початкової загальновійськової підготовки майбутніх соціальних працівників. Водночас сучасний український нормативний контекст уже виходить за межі вузького розуміння БЗВП. Якщо у 2025 році для студентів ЗВО було передбачено базову загальновійськову підготовку обсягом 300 академічних годин, з яких 90 годин становив теоретичний курс, а 210 – практичний, то в березні 2026 року Верховна Рада України ухвалила перехід до системи підготовки громадян до національного спротиву із запровадженням дисципліни «Основи національного спротиву» [1; 3; 4; 6].

У сучасних наукових працях дедалі частіше наголошується на необхідності розширення професійної підготовки соціальних працівників у напрямі безпеки, стійкості та кризового реагування. Зокрема, українські дослідники Максимовська Н., Полянничко А., Логовський І., Ващук Т. звертають увагу на формування безпекового напрямку соціальної роботи та доводять необхідність підготовки фахівця, здатного забезпечувати соціальну підтримку і захист населення в умовах сучасних небезпек і загроз [2].

Окремий напрям досліджень стосується травма-інформованого підходу. Так Литовченко О. підкреслює, що в умовах війни для соціальної роботи особливо актуальними стали поняття травми, гострої стресової реакції та посттравматичного стресового розладу, а отже, зміст підготовки майбутніх соціальних працівників має включати не лише знання про соціальну підтримку, а й інструменти роботи з травматизованими людьми та громадами [11].

Метою статті є обґрунтування доцільності оновлення початкової загальновійськової підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні на основі адаптованого використання зарубіжного досвіду та визначення змістових компонентів інтегрованої безпеково-соціальної моделі підготовки.

Українська нормативна база вже створила підґрунтя для включення безпекового компонента в підготовку студентської молоді. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2024 № 734 затвердила порядок проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту. Міністерство оборони України у 2025 році пояснювало, що БЗВП інтегрується в освітній процес ЗВО та має на меті формування базових військових компетентностей і готовності громадян до захисту держави. Водночас уже в 2026 році законодавчий акцент змістився від БЗВП до ширшого формату підготовки до національного спротиву, що охоплює здобувачів освіти незалежно від статі, передбачає нову дисципліну та спеціалізовані центри для практичної підготовки [1; 3; 4; 6].

Для майбутніх соціальних працівників цей перехід є принципово важливим. Їхня професійна діяльність безпосередньо пов'язана з кризовими ситуаціями, а державний стандарт соціальної послуги кризового та екстреного втручання визначає таке втручання як термінову допомогу з метою негайного усунення або мінімізації наслідків кризової ситуації. Той самий стандарт прямо вимагає, щоб у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації соціальна послуга надавалася з урахуванням вимог цивільного захисту. Отже, безпековий компонент у підготовці соціального працівника є не додатковим, а функціонально необхідним [5].

Українські науковці також підкреслюють, що соціальна робота у сфері безпеки населення потребує фахівця, здатного діяти в умовах загроз, оцінювати ризики, використовувати ресурси громади, взаємодіяти з іншими службами та забезпечувати оператив-

ний соціальний супровід. Такий підхід добре узгоджується з логікою сучасної соціальної роботи, у якій соціальний працівник виступає не лише консультантом, а й координатором допомоги, учасником міждисциплінарної команди та посередником між людиною і системою підтримки [2].

Показовим для України є досвід Фінляндії. У 2025 році уряд Фінляндії затвердив нову Security Strategy for Society, яку Міністерство оборони країни визначає як головний документ, що спрямовує політику комплексної безпеки (comprehensive security). У цій моделі безпека розглядається як спільна справа державних органів, бізнесу, організацій і громадян. Додатково Emergency Services Academy Finland забезпечує тренування з підготовки до надзвичайних ситуацій (preparedness training) для органів місцевої, регіональної та центральної влади, а зміст навчання охоплює законодавчі основи підготовки, оцінку ризиків, кризове управління, ситуаційну обізнаність та кризові комунікації. Для України цінність цього досвіду полягає в міжвідомчому характері підготовки та поєднанні безпеки з цивільною спроможністю суспільства [9; 13].

Не менш важливим є досвід Швеції. Campus Total Defence визначається як стратегічна співпраця шведських закладів вищої освіти, спрямована на посилення загальної оборони (total defence) через освіту і науку. Ініціатива об'єднує академію, органи влади, бізнес і громадянське суспільство, а її центральною метою є створення національної освітньої пропозиції з підготовки у сфері оборони та кризової готовності – від базового до поглибленого рівня. Для українських програм із соціальної роботи це важливий орієнтир: безпекову підготовку майбутніх фахівців доцільно будувати не ізольовано, а як частину ширшої системи суспільної стійкості [7].

Литовський підхід акцентує на стійкості цивільних громадян (civil resilience). Міністерство національної оборони Литви прямо вказує, що підготовка держави до оборони неможлива без комплексного підходу, який поєднує військові й невійськові засоби, громадські організації та громадян. Окремо підкреслюється, що стратегія підготовки громадян до цивільного спротиву має включати систему освіти. Для України цей підхід особливо корисний, оскільки майбутні соціальні працівники працюватимуть саме в середовищі громад, де стійкість, самоорганізація населення й підтримка вразливих груп є критично важливими [8].

Естонія пропонує приклад чітко структурованої оборонної освіти. National Defence Education там викладається в старшій школі та професійній освіті як предмет із двох курсів загальним обсягом 70 годин: теоретичного і практичного. До змісту входять військова історія, безпекова політика, стройова підготовка, безпечне поводження зі зброєю, орієнтування, перша допомога, внутрішня безпека та цивільний захист. Для української вищої школи цей досвід важливий як модель логічного поєднання теорії й практики, а також як приклад інтеграції домедичних і цивільно-захисних елементів у безпекову підготовку [12].

Особливо близьким до потреб соціальної роботи є досвід Ізраїлю. Tel Aviv University після подій 7 жовтня (маються на увазі атаки ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня 2023 року, того дня бойовики прорвалися з Гази на територію південного Ізраїлю та одночасно відбувся масований ракетний обстріл; саме ці події стали початком нинішньої війни між Ізраїлем і ХАМАС) запустив шеститижневий онлайн-курс для соціальних працівників, орієнтований на роботу з гострою травмою та ПТСР і водночас на захист ментального здоров'я самих фахівців. Цей приклад демонструє, що в умовах війни підготовка соціального працівника має включати не тільки реагування на зовнішню небезпеку, а й професійну готовність до роботи з масовою травматизацією населення [15].

Американський досвід також є продуктивним для адаптації. Council on Social Work Education у 2025 році опублікувала Програму підготовки фахівців із соціальної роботи в сфері ліквідації наслідків катастроф (Specialized Practice Curricular Guide for Disaster Relief Social Work), де прямо зазначено, що такий навчальний інструмент допомагає програмам готувати студентів до роботи до, під час і після катастрофічних подій. У другому томі окремо виділено додаткову компетентність – співчуття та турбота про себе під час ліквідації наслідків катастроф (Compassion and Self-Care in Disaster Response), яку укладачі вважають суттєвою для практики соціального працівника в умовах критичної ситуації. Це важливий сигнал і для України: майбутній соціальний працівник повинен бути навчений не лише допомагати іншим, а й запобігати власному виснаженню [16].

Важливим рамковим орієнтиром залишаються Global Standards for Social Work Education and Training, оновлені IFSW та IASSW. У цих стандартах наголошено, що соціальна освіта має одночасно

забезпечувати професійну послідовність і враховувати різноманітність локальних контекстів, а також відображати сучасні глобальні виклики, зокрема конфлікти, катастрофи та психосоціальні наслідки криз. Саме це дає методологічні підстави адаптувати міжнародні практики до українських умов, не руйнуючи професійної логіки соціальної роботи [10].

З урахуванням наведеного доцільно стверджувати, що початкова загальновійськова підготовка майбутніх соціальних працівників в Україні має трансформуватися в інтегровану безпеково-соціальну модель. Це вже не просто навчання стройовим чи вогневим елементам, а система формування готовності діяти в умовах кризи, підтримувати людей і громади, координувати допомогу та зберігати професійну ефективність у стресових обставинах. Такий висновок є узагальненням українських нормативних змін і розглянутих міжнародних підходів.

На практичному рівні до змісту підготовки майбутніх соціальних працівників доцільно включати такі модулі: основи національного спротиву; цивільний захист і поведінка в надзвичайних ситуаціях; домедична допомога; кризове й екстрене втручання; травма-інформована соціальна робота; міжвідомча взаємодія; комунікація з громадами; професійна стійкість і самопомога. Це є аналітичним висновком на основі українських стандартів соціальної послуги, досліджень про соціальну роботу у сфері безпеки населення та міжнародних освітніх моделей Фінляндії, Швеції, Литви, Естонії, Ізраїлю і США.

Отже, в умовах війни і повоєнного відновлення України підготовка майбутніх соціальних працівників потребує суттєвого перегляду. Сучасна українська нормативна еволюція – від БЗВП до підготовки громадян до національного спротиву – відкриває можливість перейти від вузького військового підходу до комплексної моделі формування безпекових, кризових і психосоціальних компетентностей. Зарубіжний досвід показує, що найбільш ефективними є ті моделі, які поєднують громадянську стійкість, цивільний захист, міжвідомчу взаємодію, домедичну підготовку, кризові комунікації та турботу про психологічний ресурс самого фахівця. Саме така модель є найбільш придатною для професійної підготовки соціальних працівників в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. БЗВП у закладах вищої освіти: що потрібно знати / Міністерство оборони України. 25. 01. 2025. URL: <https://mod.gov.ua/news/bzvp-u-zakladah-vishhoyi-osviti-shho-potribno-znati> (дата звернення: 20. 03. 2026).

2. Максимовська Н., Полянничко А., Логовський І., Вашук Т. Соціальна робота у сфері безпеки населення. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Вип. 2 (11). С. 173–184. URL: <https://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/21094/1/291894-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-674342-1-10-20231129.pdf> (дата звернення: 20. 03. 2026).

3. Нова система підготовки до нацспротиву скасовує БЗВП для студентів / Міністерство оборони України. 25.03.2026. URL: <https://mod.gov.ua/explanation/bez-bzvp-dlia-studentiv-shcho-zminiue-nova-systema-pidhotovky-do-natssprotyvu> (дата звернення: 29.03.2026).

4. Підготовка громадян до національного спротиву: Верховна Рада прийняла Закон / Верховна Рада України. 25.03.2026. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/271549.html> (дата звернення: 29.03.2026).

5. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання: наказ Міністерства соціальної політики України від 01.07.2016 № 716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

6. Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2024 № 734. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

7. About us / Campus Total Defence. Last updated: 14 August 2025. URL: <https://campustotalforsvar.se/en/campus-total-defence/about-us> (дата звернення: 20.03.2026).

8. Civil resilience / Ministry of National Defence of Lithuania. URL: <https://kam.lt/en/civil-resilience/> (дата звернення: 20.03.2026).

9. Finland's comprehensive security reinforced through new security strategy for society / Ministry of Defence, Finland. 16.01.2025. URL: <https://defmin.fi/en/-/finland-s-comprehensive-security-reinforced-through-new-security-strategy-for-society> (дата звернення: 20.03.2026).

10. Global Standards for Social Work Education and Training / International Federation of Social Workers; International Association of Schools of Social Work. 2020. URL: <https://www.iassw-aiets.org/global-standards-for-social-work-education-and-training/> (дата звернення: 20.03.2026).

11. Lytovchenko O., Lytovchenko O. Trauma-informed approach: relevance for ukrainian social work. *Social Work and Education*. 2025. Vol. 12. No. 2. P. 224–231. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.2.8>

12. Optional course: National Defence / Ministry of Education and Research of Estonia. Appendix 9 of the National Curriculum for Upper Secondary Schools. Last amendment: 29 August 2014. URL: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/est_upper_secondary_nat_cur_2014_appendix_9_final.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

13. Preparedness training / Emergency Services Academy Finland. URL: <https://www.pelastusopisto.fi/en/other-education-and-training/preparedness-training/> (дата звернення: 20.03.2026).

14. Semigina T., Stoliaryk O. Navigating Wartime Realities: Adaptation and Resilience in Ukrainian Social Work Education // *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. 2025. Vol. 31. P. 8–24. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2025.31.1>

15. Social Workers on the Frontlines / Tel Aviv University. URL: https://english.tau.ac.il/partnerships/social_work_trauma (дата звернення: 20.03.2026).

16. Specialized Practice Curricular Guide for Disaster Relief Social Work, Volume 2 / Council on Social Work Education. 2025. URL: <https://www.cswe.org/publications/curricularguides/2022-epas-curricular-guides/> (дата звернення: 20.03.2026).